

**КОНТЕНТ ЖІНОЧНОСТІ
(НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ ОКСАНИ ЗАБУЖКО
«СЕСТРО, СЕСТРО»,
«Я, МІЛЕНА» ТА ПОВІСТІ «ДІВЧАТКА»)**

Постать Оксани Забужко належить до когорти імен, які на сьогодні стали відомими в Україні. Її полігранна творчість розвивається як в Україні, так і поза межами Батьківщини. Творча біографія письменниці досліджується вітчизняними літературознавцями (Я. Голобородько, Ю. Кульбабська, Н. Зборовська та ін.), проте це переважно статті, рецензії сучасників. Цей мінімум критичних робіт зумовив предмет нашого дослідження.

Спробуємо визначити феномен зображення жіночності як вияву сучасного колориту українки у творчості О. Забужко.

Твори Оксани Степанівни Забужко є яскравим прикладом так званого «жіночого письма», що цікавиться жінкою та її місцем у сучасній культурі. Збірка оповідань Оксани Забужко «Сестро, сестро» – це спроба дослідити автономний світ жінки. Авторка зазначає, що існують певні суто чоловічі стереотипи сприйняття стосунків між жінками, приміром яких є сповнені конкуренції. «Тема, що дала назву книжці, – це тема сестринства, внутрішньої драми жіночих взаємин» – наголошує О. Забужко [2, с. 5].

«Сестро, сестро» – це психологічний натюрморт, заснований на автобіографії свідомості та автобіографії суспільних реалій, своєю провідною тональністю цілком характерних для української літератури 80-90-х років ХХ ст. з її наснаженою критикою тоталітарної системи.

У цьому оповіданні (воно може бути схарактеризоване і як новела, і як психологічний етюд, підкреслює Я. Голобородько), написаному у вигляді «асоціативних відчуттів, рефлексій, спогадів, відтінюються контури недавнього тоталітарного минулого; малюнки обшуку, психічних зривів, моральних потрясінь на тлі рельєфно

окресленої спочатку дитячої, а згодом сформованої жіночої свідомості, яка тонко фіксує, мислить, проводить паралелі, узагальнює» [1, с. 185].

Оповідання «Сестро, сестро» – це змалювання катастрофи роду, його сюжет – це туга за неіснуючою, ненародженою сестрою.

Зовнішній мотив оповідання складає історія вини Дарці за смерть сестри, а потім і батька. Закінчується твір знаково: «Два життя склалися на те, щоб повністю відкупити твоє власне. Цілих два. Але ти – ти проскочила Дарцю» [2, с. 62].

В. Скуратівський вводить оповідання у національний контекст, вважаючи центральний його стрижень втіленням катастрофи роду: «Замість появи сестри... нас – не – буття. Пустка» [6, с. 11].

Нам видається влучною думка Ю. Кульбабської про родову апокаліптичність. Вона у своїй статті зазначає, що «це оповідання несе у собі символізм національного масштабу. У творі маємо натяки на певну родову апокаліптичність та розчахненість (образ розрубаного дерева, що символізує світове дерево як символ розбитого роду)» [4, с. 37].

Отже, темою оповідання «Сестро, сестро» є історія сучасної української жінки та її власного виживання на тлі родинної історії, що розгортається в тоталітарному суспільстві.

У цьому творі яскраво проявляється ментальність сучасної українки, розкривається терплячість, непересічність, співпереживання, всепереможність, стійкість до перешкод та проблем, чуттєвість Дарки та її матері Наталії.

Оповідання «Дівчатка» з аналізованої збірки є розгортанням теми сестринства, яке, не зреалізувавшись, пізніше вилилося в Дарку у сафічну дружбу з однокласницею Ленцею. В. Скуратівський зазначає: «Трагедію ненародженої сестри продовжує трагедія знайденої затим втраченої посестри» [6, с. 9].

В оповіданні порушується й інша проблема, а саме – несприйняття родом індивіда: «І ще щось поза тим, що вже тоді змусило Дарку нагороїжатися, хоча й мовчки, в собі: безлика й безособова, зав важки в усі десять атмосфер океанського дна, відвічна правота роду... моторозна штука» [2, с. 117].

У творі «Дівчатка» та ж Дарка спочатку знайде, а потім втратить посестру. Важливим у цій повісті є мотив конформізму і прагнення людини володіти іншою.

Юлія Кульбаська з цього приводу стверджує, що це оповідання про екзистенційну самотність людини, яка не може знайти порозуміння у стосунках з іншими, прагне «вмістити у собі світ» та приречена на відчуття власної ущербності та марноти життя [4, с. 39].

Велике оповідання (або ж невеличка повість) «Дівчатка» як і «Сестро, сестро», практично позбавлене сюжету й теж написане у формі асоціативної динаміки спогадів свідомого «я» Дарки – головного персонажа обох перших творів збірки. Як і в першому творі у «Дівчатках» взаємодіють два просторово-часові виміри: дитячо-підлітковий (шкільний) та сформований (дорослий). У творі прописано й виразно постають суто авторські мистецькі атрибути: психологізована сексуальність (або сексуалізована психологічність) художньої манери, поєднана з примхливо вишуканою образною стилістикою та помножена на відчуття еротичних потенцій і граней слова.

Отже, це оповідання можна розглядати як символічне становлення особистості Дарки та пошуки власного «єго» через оповідь-спогад про підліткову дружбу-любов з іншою дівчиною, яка є дзеркальним образом головної героїні у її власній психіці.

На думку Н. Зборовської, сестринський конфлікт, як і чоловічо-жіночий, у творчості О. Забужко набуває демонічності – мотив відьми з'являється у повісті «Я, Мілена», героїнею якої є телеведуча, що прагне створити яскраве феміністичне телешоу, і таким чином сказати про зневажених жінок суспільства. У цій спробі вона зазнала поразки, перетворюючись на феміністичну фурію. Літературний критик Н. Зборовська побачила у повісті втілення думки про боротьбу творця зі своїм твором-образом, який вийшов із-під контролю і зажив власним життям. Вона прочитує цей конфлікт як символічний двобій між «жіночою плоттю і жіночою душею» [3, с. 126]. Прикметно, що дослідниця розцінює прозу О. Забужко як таку, якій «не вистачає благородства воістину модерного феміністичного духу, як це було у творчості О. Кобилянської або в Лесі Українки» [3, с. 123].

Проте, на нашу думку, в повісті «Я, Мілена» самогубство є вивом палкого протесту проти втрати людиною власного «Я».

У повісті «Я, Мілена» розкривається тема взаємовпливу двох світів – людського та віртуального світу телебачення. Героїня – тележурналістка Мілена – веде програму про покинутих жінок, у кожному випуску зіштовхується із жіночими трагедіями. Мілена намагається надати цим трагедіям привабливу зовнішню форму – власне, форму художнього твору, естетизувати їх. Таким чином, саме життя, життєві ситуації починають втрачати свою цінність, натомість ситуації, перероблені для телебачення, підправлені стають більш важливими, справнішими: «Кожна історія, хай би яка моторозна й кривава, обов'язково діставалатлогічний розв'язок, він (телевізор) ніколи не лишав по собі взагалі жодних завішених хвостів (недоз'ясованих стосунків, незреваншованих житейських поразок, амбіцій несправджених, мерців непохованих, та мало ще чим на віку обростаєш!) – всьому чисто встигав дати лад, порозставляти акценти...» [2, с. 199].

Жіноча доля в її ніби ідеальному телевізійному варіанті домінує над долею самої Мілени, її телевізійний образ зажив окремим життям, і Мілена втрачає над ним контроль. Тому тележурналістка шокована, коли одного разу не впізнає саму себе на екрані, потім переймається відразою до свого телевізійного іміджу та власної зовнішності.

Влада телебачення роздвоює особистість Мілени, і найбільш вражає жінку те, що телевізійна маска має певну спільність з нею, Міленою справжньою. Наслідком такого роздвоєння жінки (на справжню і телевізійну) є те, що навколишні, навіть близькі, люди перестають сприймати Мілену справжню, ігнорують її. Чоловік бачить лише ту Мілену, що на екрані. Жива Мілена стала сама покинутою жінкою, перетворилася на жертву власної передачі, власного задуму.

На перший погляд, оповідання «Я, Мілена» – це твір суто про долю жінки, проте він багатопроблемний. Це історія про владу: владу метафізичного тіла жінки, владу інформаційних комунікацій і «технологію» відчуження людини. Власне героїнею тут є потрійна Мілена: Мілена-оповідачка, Мілена «екранна» та Мілена «реальна».

У цьому оповіданні ми маємо ще одну модифіковану модель сестринства, а саме – сестринство-двійництво. Це знову ж таки, як і в інших творах Оксани Забужко, дзеркальна пара образів – Мілена справжня, та Мілена шоубізнесу. Це історія повідьмачення на сучасний лад.

Отже, це оповідання про сучасну українку, Мілену, що вчинила самогубство, бо не бачила іншого виходу з ситуації, яка склалася. Мілена –акторка, телеведуча, яка грала у житті свою роль, проте вона побачила її абсурдність, відчула та зрозуміла, що вона – справжня, непотрібна навіть своєму чоловікові.

У процесі дослідження ми з'ясували, що мотив сестринства є наскрізним у прозі О. Забужко, але з розгортанням нових епізодів та історій жіночого становлення героїнь цей мотив модифікується. Якщо у першому творі збірки «Сестро, сестро» розповідається про історію формування сестринсько-материнського комплексу, то в інших творах він постає як сестринство-дружба-кохання («Дівчатка»), сестринство-двійництво («Я, Мілена») тощо. У кожному наступному творі формування жіночності героїні, її становлення, спроби самоствердження як жінки та конфлікти, що виникають у неї з соціумом переважно є тендерно маркованими.

Нам видається влучною думка Л. Таран, яка стверджує, що тексти творів Оксани Забужко насичені автобіографізмом – максимально [7, с. 16]. Це право художника. Відтак той образ нової жінки, який «виліпила» вона у творчості, буквالیстськи накладається на неї, живу, реальну Оксану Забужко.

Звернення до автобіографізму, як зазначено в літературознавчому словнику-довіднику, полягає в наповненні твору фактами з власного життя письменника, у психологічно-аналітичній інтерпретації пережитого, – зумовлені процесом так званого повернення і переосмислення минулого, провокованих національною свободою і демократизмом [5, с. 12]. Яскравою ілюстрацією даної концепції є твори О. Забужко, де автобіографічний концепт – один із базових, причому чітко пов'язаний із національним.

Автобіографічні моменти (хоч би й у зображенні своєї епохи та долі жінки в сучасному суспільстві, її проблеми) наявні в кожному

творі письменниці (на рівні введення в художній простір реальних фактів із власного життя, завуальованих під історію головних героїв тощо). І в цьому вбачаємо часткову реалізацію традицій: адже «жіноча автобіографічна проза виникла разом із жіночою літературою.

Отже, прозові твори Оксани Забужко є прозою, яка відкрито демонструє особливості жіночої психології, внутрішнього світу жінки. Поставлені письменницею проблеми як особистого, так і національного характеру, є її власними, наболілими. В епіцентрі її художнього світу не узагальнена чи відсторонена реальність, а власний життєвий досвід, сума властивих сучасній жінці психологічних станів, пов'язаних із душевними та тілесними відчуттями. Проза Оксани Забужко – приклад фрагментів письменницької біографії, в яких авторка вигадує, дописує, переписує власне життя, робить спробу подолання часу, спробу повернутися у власне дитинство, ніби прожити життя знову. Усі вище зазначені твори можна назвати умовно автобіографічними, але індивідуальне, суб'єктивне начало у них найпотужніше.

Таким чином, попри певні суперечки, усі критики сходяться на тому, що творчість Оксани Забужко започаткувала в українському суспільстві дискусію на тему жінки й жіночності, а в літературі – манеру жіночого письма й погляду на сучасний світ.

Пропонований матеріал заповнює прогалини у дослідженні творчого доробку О. Забужко, питання заслуговує на пильну увагу науковців та може бути темою окремого наукового дослідження.

Література

1. Голобородько Я. Психологічні натюрморти Оксани Забужко / Я. Голобородько // Українська мова та література. – 2005. – № 15. – *Рец.* на кн.: Забужко О. Сестро, сестро. Повісті та оповідання – К., 2003. – 240 с.
2. Забужко О. Сестро, сестро: Повісті та оповідання / О. Забужко. – К.: Факт, 2. – 240 с.
3. Зборовська Н. Повість «Я, Мілена» О. Забужко у «феміністичному» дзеркалі / Н. Зборовська, М. Ільницька. Феміністичні роздуми. На карнавалі мертвих поцілунків. – Львів: Літопис, 1999. – 301 с.
4. Кульбабська Ю. Спроба психоаналітичного підходу до інтерпретації прози Оксани Забужко / Ю. Кульбабська // Мандрівець. – 2005. – № 6. – С. 35-41.

5. Літературознавчий словник-довідник [Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін.]. – К.: Академія, 1997. – 752 с.

6. Скурятівський В. Замість передмови та замість монографії / В. Скурятівський // Забужко О. Сестро, сестро. – К.: Факт, 2004. – С. 5-19.

7. Таран Л. Нитка Аріадни / Л. Таран // Сучасність. – 2003. – № 6 (63). – С. 13-17.

Анотація

М.М. Андарачна, Ю.М. Єгорова. Контент жіночності (на матеріалі текстів Оксани Забужко «Сестро, сестро», «Я, Мілена» та повісті «Дівчатка»).

У статті зроблено спробу аналізу теми жіночності як вияву національного колориту українки. Об'єктом дослідження є повість «Дівчатка» та оповідання «Сестро, сестро», «Я, Мілена» О. Забужко. У дослідженні акцентується увага на суперечливості поглядів письменниці; на феміністичних поглядах жіночих образів-персонажів, які залежать від їх характеру та життєвих переконань. Пропонована розвідка доводить відтворення важливої проблеми – з'ясування маргінальної долі жінки, феміністичних поглядів сучасної українки та національного колориту у творах письменниці. У процесі дослідження ми з'ясували, що мотив сестринства є наскрізним у прозі О. Забужко, але з розгортанням нових епізодів та історій жіночого становлення героїнь цей мотив модифікується.

У науковій праці концентрується увага на динамічність еволюції елементів автобіографізму.

Ключові слова: національний колорит, український характер, жіночність, фемінізм, автобіографізм.

Аннотация

М.М. Андарачная, Ю.Н. Егорова. Контент женственности (на материале текстов Оксаны Забужко «Сестра, сестра», «Я, Милена» и повести «Дивчатка»).

В статье сделана попытка анализа темы женственности как проявления национальной ментальности украинки. Объектом исследования стала повесть «Дивчатка» и рассказы «Сестра, сестра», «Я, Милена» О. Забужко. В исследовании акцентируется внимание на противоречии взглядов писательницы, на феминистических взглядах на женские образы-персонажи, которые зависят от характера и жизненных убеждений. Предлагаемое исследование доказывает воспроизведение имманентной проблемы – становление маргинальной судьбы женщины, феминистских взглядов, современного

украинского и национального колорита в произведениях писательницы. В процессе исследования мы установили, что мотив сестринства является ведущим в прозе О. Забужко, но с развертыванием новых эпизодов и историй женского становления героинь этот мотив модифицируется.

В научной работе концентрируется внимание на динамичности эволюции элементов автобиографизма.

Ключевые слова: национальная ментальность, украинский характер, женственность, феминизм, автобиографизм.

Summary

M.M. Andarachna, Y.M. Egorova. Content of femininity (on the example of texts by Oksana Zabuzhko «Oh, Sister, My Sister», «I, Milena» and the novel «The Girls»).

The article is devoted to the theme of womanhood as manifestation of national mentality of a Ukrainian woman. The object of our research is the novel «Girls», texts «Oh, sister, my sister», «I, Milena». In the scientific work attention is focused on the contradictory writer's view, feminist view on the woman's image-character which is dependant on character and vital conviction. The proposed exploration proves reestablishment of the important problem – determining the fate of a marginal woman, feminist views and modern Ukrainian national peculiarities in the works of the writer. The study found that sisterhood is a cross-cutting motif in the prose by O. Zabuzhko, but by the deployment of new episodes and stories of women becoming heroines this motif is modified. In the research attention is concentrated on the evolution of autobiographical elements.

Key words: national mentality, Ukrainian character, femininity, feminism, autobiography.